

บทที่ ๔

วิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำในการกิจ ๖ ด้าน ของพระเทพปริยัติ(สะอาด ขนฺติโก)เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่

พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ในฐานะเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่และเจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง ท่านจึงเป็นพระสงฆ์ผู้มีบทบาทที่สำคัญ ในการแสดงออกถึงภาวะผู้นำในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์แต่ละด้าน กล่าวคือ บทบาท ในการพัฒนา ด้านวัตถุ พบว่าท่านมีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นสำคัญ เช่น จัดสร้างห้องน้ำ ห้องสุขา และถังเก็บน้ำฝน เพื่อการจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อให้การศึกษาแก่บุคคลทุกวัยทุกระดับ การอนุรักษ์ป่าไม้ รวมทั้งการรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัด และสร้างศาลาการเปรียญเพื่อสาธารณูปการ ส่วนนอกวัดได้บริจาคเงิน เป็นกองทุนการศึกษาหรือ สมทบทุนอาหารกลางวัน และสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคม ในตำบลและหมู่บ้าน บทบาทในการพัฒนาด้านจิตใจ พบว่าท่านได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์ รักษาศีลและการแสดงพระธรรม เทศนาในวันพระ อบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์และสุภาษิตประกอบตามโอกาสอันควร จากกลุ่มคน ส่วนน้อยไปสู่กลุ่มคนส่วนใหญ่ รวมทั้งแนะนำและชักชวนให้ลด ละ เลิกอบายมุข และบทบาทในการพัฒนาสังคม พบว่าท่านได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้กระทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความ บริสุทธิ์ ยุติธรรม ร่วมประชุมและให้ข้อเสนอแนะการทำงาน แก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน ผลการศึกษาสรุป ได้ดังต่อไปนี้

๔.๑ ด้านวัตถุ

การสงเคราะห์คณะสงฆ์และประชาชนถือเป็นภารกิจที่สำคัญในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ ของพระสงฆ์ เนื่องจากหากพระสงฆ์รูปใดให้การสงเคราะห์ ด้วยธรรมะเพียงด้านเดียว คือ แสดงธรรมเป็นอย่างดี เพื่อมุ่งคนให้เข้าสู่หลักพุทธธรรม คือ ให้ประชาชนเป็นคนมีศีล มีธรรม แต่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังยากจนและต้องการ ที่พึ่งทั้งทางกายและทางใจ ฉะนั้น การสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ จึงเป็นอุบายธรรมะของพระสงฆ์ ที่ ฉลาดในการเผยแผ่พื้่นนำไปประยุกต์ให้เหมาะสม เพราะชาวบ้านจำเป็นต้องพึ่งพาปัจจัย ๔ ที่จำเป็น ต่อการดำรงชีพ เช่น อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค เป็นต้น ดังนั้น แม้พระสงฆ์จะแนะนำอาชีพ หรือการ

งานที่สุจริตแก่ประชาชน ก็เป็นสิ่งที่พึงกระทำและเป็นผู้นำชาวบ้านได้เป็นอย่างดี สรุปลผลการศึกษาค้นคว้าในด้านวัตถุ*

๔.๑.๑ ด้านการสาธารณูปการ

สาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์ เช่น โบสถ์ วิหาร^๒ ส่วนสาธารณูปการ ที่นำมาใช้ในการบริหารกิจการของสงฆ์ เริ่มนำมาใช้ครั้งแรกใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในมาตรา ๓๓ ที่จัดให้ระเบียบการบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลาง เป็นองค์การต่าง ๆ คือ องค์การการปกครอง องค์การการศึกษา องค์การการเผยแผ่ องค์การสาธารณูปการ และนอกจากนี้ก็จะกำหนดให้มีองค์การอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีกก็ได้ เมื่อประกาศ ใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงปรากฏมีงานด้านสาธารณูปการในมาตราที่ ๓๗ โดยบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส (๑) บำรุงรักษา วัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี^๓ มี ๔ ประการ คือ

๑) ก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน

๒) กิจการอันเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓) กิจการของวัดอื่น ๆ เช่นการจัดงานวัด การเรียไร

๔) การศาสนสมบัติของวัด

โดยความหมายทั้ง ๔ ประการ ข้างต้นนี้ ว่ากันโดยเนื้อหาสาระลักษณะงานแล้ว เป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่ หรือการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อกิจการของวัดในด้านอื่นๆ เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่ พระศาสนา คือ ที่ใช้วัดเป็นฐานในการรองรับคนเพื่อให้เข้ามาฟังธรรม หรือชักจูงให้คนเข้าวัด เพื่อที่พระจะได้เผยแผ่ธรรม

*สัมภาษณ์ นายอุบลพันธ์ ชันผณี, ผอ.สำนักพุทธจังหวัดเชียงใหม่ , ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๒ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๕.

^๓คำเลื่อง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗๓.

๔.๑.๒ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ของหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือกิจการของรัฐ หรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณะประโยชน์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติ หรือประชาชนทั่วไปการให้การสงเคราะห์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันทางสังคม โดยถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งที่จะพึงปฏิบัติต่อกัน ด้วยความเกื้อกูลเป็นการพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังที่ปรากฏในพหุการสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงการพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ว่า ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วย จีวร ปิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมาก แก่เธอทั้งหลายข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุดพร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการสลัดโอฆะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการดังกล่าวนี้^๔

นอกจากนั้นแล้ว ในการบริหารจัดการด้านการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ จึงเกิดจากหน้าที่และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ที่ต้องอาศัยปัจจัยสี่ของชาวบ้านถวาย และว่าโดยสภาวะและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณะธรรมและโดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ โดยมีจุดเน้นที่การให้การสงเคราะห์ทางด้านหลักธรรม หรือทางด้านจิตใจเป็นหลัก ดังปรากฏในสังคาลสูตรที่พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงหน้าที่ของสมณพราหมณ์ที่จะต้องให้การอนุเคราะห์แก่กุลบุตรผู้มีอุปการคุณแก่ตน ด้วยหน้าที่ ๖ ประการ (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี (๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม (๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง (๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง (๖) บอกทางสวรรค์ให้^๕นอกจากนั้นแล้ว บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยที่ได้กล่าวมานี้ เป็นที่รับทราบกันมาโดยตลอด จนเมื่อความเจริญในรูปแบบที่เป็นอารยะธรรมของตะวันตก ได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยในรอบ ๑๐๐ ปีมานี้ จึงทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์สูญเสียไป โดยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสังคมเมืองหลวงก่อนและค่อยขยายไปสู่ต่างจังหวัด ทำให้พระสงฆ์ ต้องปรับเปลี่ยน

^๔ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖ - ๔๘๗.

^๕ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

รูปแบบในการสงเคราะห์แก่ประชาชนในรูปแบบที่แตกต่างออกไปในปัจจุบัน การสาธารณสงเคราะห์เป็นกิจการอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ที่กำหนดเป็นระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘โดยมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ ในการควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดี และเพื่อการนี้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ในการออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ (มาตรา ๑๕ ตรี) สำหรับผู้ทำหน้าที่ ในการจัดสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมากคือ วัดและเจ้าอาวาสเพราะมีบทบาทอยู่เกี่ยวกับหน้าที่ ของเจ้าอาวาส (มาตรา ๓๗) ไว้ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่จัดการกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี

- (๑) และเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- (๒) พร้อมกับให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล
- (๓) ซึ่งงานลักษณะนี้เป็นงานด้านการสงเคราะห์นั่นเอง

ลักษณะการจัดสาธารณสงเคราะห์ ในปัจจุบันมี ๕ ประการ ดังนี้

(๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเอง ซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มิว่าวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน หรือการตั้งมูลนิธิมุ่งเอากิจการที่ทำเอง หรือโครงการที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือชั่วคราว

(๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการและการนั้นเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการที่ดำเนินการเอง

(๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

(๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น กาลประสบอุทกภัย กาลประสบภัย มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำและชั่วคราว

(๕) การจัดบริเวณอาคาร สถานที่ของวัด เพื่อส่งเสริมให้มีการจัดตั้งโรงเรียนหรือสถานศึกษา สุขศาลาหรือสถานเอนกมัย ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศาลาพักผ่อนหรือที่อ่านหนังสือพิมพ์

^๖สัมภาษณ์ พระครูวิมลญาณประยุต ดร.,เจ้าคณะอำเภอสันกำแพง , ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สร้างบ่อน้ำดื่มน้ำใช้ การจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารพืชพันธุ์ ธนาคารโค - กระบือ กองทุนมูลนิธิ สหกรณ์ ศูนย์บริการสาธารณะ ศูนย์ฝึกอาชีพต่างๆ ฯลฯ ไว้อำนวยความสะดวกแก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และประชาชนในท้องถิ่นอย่างไรก็ตาม การพัฒนาด้านวัตถุ หมายถึง การพัฒนาปัจจัย ที่จำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และสิ่งอำนวยความสะดวกตลอดจนการทำหน้าที่ธำรงสร้างสรรค์สภาพแวดล้อม

จากการศึกษาพบว่า^๗ พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ มีบทบาทภาวะผู้นำในการพัฒนาด้านวัตถุ สรุปได้ดังนี้

ก. บทบาทภาวะผู้นำในการพัฒนาวัตถุภายในวัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง

พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดกิจกรรมพัฒนาในวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบไปด้วย การจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการพัฒนาในด้านวัตถุ ได้แก่ การจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาต่างๆ การมอบเงินให้โรงเรียนเป็นทุนอาหารกลางวัน การมอบทุนการศึกษา การจัดการศึกษาแก่บุคคล ทุกวัย ทุกระดับ^๘ การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีและสามัญศึกษา การจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การจัดสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์^๙ การจัดประกวดสวนมนต์หมู่, สรรภัญญะ, บรรยายธรรมะ การจัดอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส^{๑๐}

นอกจากนั้น ยังพบว่า ท่านได้ให้ความสำคัญในการจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัยต่อประชาชนในวัดเขตปกครอง การจัดสร้างสวน จัดสร้างถังเก็บน้ำฝนสาธารณะประโยชน์ การจัดโครงการอาหารเสริม การจัดโรงทาน การสร้างศาลาการเปรียญสร้างหอระฆัง สร้างกุฏิ สร้างโบสถ์ สร้างรั้ววัด สร้างถนนรอบวัด ขุดสระน้ำ สร้างหอพระไตรปิฎก สร้างเมรุ การดูแล และสร้างสรรค์สภาพแวดล้อม การสร้างสภาพแวดล้อมการปลูกต้นไม้เฉลิมพระเกียรติในหลวง ในวาระ

^๗สัมภาษณ์ นายณมิตร แสงอิน, ไวยาวัจกรวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง ,๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๘สัมภาษณ์ นายณมิตร แสงอิน, ไวยาวัจกรวัดเจ็ดยอด ,๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๙สัมภาษณ์ นายอรุณ ศรีวิชัย, มัคคทายกวัดเจ็ดยอด ,๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐}สัมภาษณ์ พระราชธัมมณี, เจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ ,๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ต่างๆ เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ วันวิสาขบูชา เป็นต้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ชั่วลูกหลานชาวจังหวัดเชียงใหม่^{๑๑}

ข. บทบาทภาวะผู้นำในการพัฒนาวัตถุให้แก่สังคมในเขตเทศบาล

พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดกิจกรรมพัฒนาให้แก่หมู่บ้านชุมชน ประชาคม กลุ่มบุคคล สถานศึกษาต่างๆ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน กล่าวโดยสรุปได้แก่ การจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาต่างๆ มอบเงินให้โรงเรียนเป็นทุนอาหารกลางวัน/ทุนการศึกษา การจัดตั้งสหกรณ์ต่างๆ จัดตั้งสหกรณ์ร้านค้า การจัดการศึกษาแก่บุคคลทุกระดับ การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลีและสามัญศึกษา จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การจัดสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จัดอบรมคอมพิวเตอร์สำหรับเยาวชน/ประชาชน^{๑๒} อบรมวาทศิลป์ นำหลักพุทธธรรมไปสู่ประชาชนในพื้นที่ต่างๆ การจัดบรรพชาภาคฤดูร้อน จัดโครงการพบปะผู้ปกครอง จัดอบรมสาธารณสุขมูลฐาน การจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย จัดสร้างห้องส้วมจัดสร้างถังเก็บน้ำ ฝน จัดโครงการอาหารเสริมการสร้างสาธารณประโยชน์และสาธารณูปการต่างๆ สร้างศาลาการเปรียญ สร้างหอระฆัง สร้างกุฏิ สร้างรั้ววัด สร้างโบสถ์ สร้างถนน ขุดสระน้ำ สร้างสถานที่ประชุมระดับจังหวัดขึ้นมาเพื่อรับรองการประชุมใหญ่ของคณะสงฆ์ สร้างห้องสมุดในโรงเรียน สร้างห้องสมุดประชาชน เป็นประธานสงฆ์ในการสร้างห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน สร้างศาลาประชาคม การพัฒนาการเกษตรกรรม ส่งเสริมการปลูกกล้วย ส่งเสริมการเพาะเห็ดฟาง ส่งเสริมการปลูกพืชสวนครัว ส่งเสริมการขยายพันธุ์พืช การดำรงสร้างสรรคสภาพแวดล้อม รักษาสภาพแวดล้อม และปลูกต้นไม้^{๑๓}

ค. บทบาทภาวะผู้นำในการพัฒนาวัตถุให้แก่สังคมในเขตชนบท

พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดกิจกรรมพัฒนาต่างๆ สรุปได้คือการการจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาต่างๆ บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษา/ อาหารกลางวัน จัดตั้งธนาคารยา จัดตั้ง จัดตั้งมูลนิธิคณะสงฆ์ประจำอำเภอ การจัดตั้งสหกรณ์ต่างๆ การจัดการศึกษาแก่บุคคลทุกระดับ จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลีและสามัญศึกษา จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาและอุทยานการศึกษา จัดอบรมวิชาชีพระยะสั้นสำหรับแม่บ้าน

^{๑๑}สัมภาษณ์ นางพวงพะยอม ห่านวงษา, เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒}สัมภาษณ์ นายอรุณ ศรีวิชัย, มัคทายกวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง , ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๓}สัมภาษณ์ นายธนมิตร แสงอิน, ไวยาวัจกรวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง , ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ส่งพระไปช่วยสอน ศีลธรรมธรรมในโรงเรียน การจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย^{๑๔} จัดสร้างห้องน้ำและสุขา จัดสร้างถังเก็บน้ำฝน จัดโครงการอาหารเสริม ช่วยรักษาผู้ติดยาเสพติด โดยใช้สมุนไพร การพัฒนาการเกษตรกรรม สร้างฝายน้ำล้น/ อ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ส่งเสริม ให้ทำการเกษตรแบบผสมผสาน ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพรที่หาได้ง่าย จัดอบรม การขยายพันธุ์พืช จัดแปลงพืชสวนครัวสาธิต การดำรงสร้างสรรคสภาพแวดล้อม การอนุรักษ์ป่าไม้และรักษาสภาพแวดล้อมปลูกต้นไม้ จัดตั้งวัดเป็นพุทธอุทยาน สร้างห้องสมุดประชาชน สร้างศาลาประชาคม ขุดสระน้ำ สร้างถนน สร้างกุฏิ สร้างโบสถ์ สร้างหอพระไตรปิฎก สร้างสะพาน ต่อไฟฟ้า เข้าหมู่บ้าน/ ชุมชน สร้างหอรบขัง ขุดบ่อน้ำ สร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน สร้างศาลา การเปรียญ สร้างสนามเด็กเล่น สร้างที่พักในวัด ปรับปรุงสถานที่ภายในวัดให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม สร้างเจดีย์และสร้างพระธาตุ สร้างที่ทำการสาธารณสุขมูลฐาน บริจาคเงินซื้อที่ดินขยายเขตที่วัด สร้างศาลาพักรอก ต่อระบบน้ำประปาให้ชุมชน ต่อเติมอาคารและจัดซื้อโต๊ะเก้าอี้ สร้างรั้ววัด บริจาคเงินสร้างที่ทำการสภาตำบล สร้างห้องสมุดและซื้อหนังสือเข้าห้องสมุดโรงเรียน สนับสนุนการตั้งศูนย์เพาะชำกล้วยไม้ มอบโต๊ะหมู่บูชา พร้อมอุปกรณ์ให้โรงเรียน สร้างอาคารอเนกประสงค์ และสร้างเมรุ^{๑๕}

สรุปบทบาทภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก)เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ในการพัฒนาด้านวัตถุ จะเห็นว่า ท่านได้อนุเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของปัจจัย ๔ คือ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัย ตลอดจนปัจจัยเงินทองที่เป็นตัวการก่อสร้าง อันไม่ขัดต่อหลักของพระธรรมวินัยและกฎหมายเถรสมาคม นอกจากนั้น ความเป็นผู้นำที่ดี จึงทำให้ประสบผลสำเร็จในการนำปวงชนหรือดึงดูดศรัทธาจากทั่วสารทิศ เพื่อบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง ในด้านวัตถุ เพราะคงปฏิเสธไม่ได้ว่า ในปัจจุบันนี้ หากพระสงฆ์เพียงแต่แสดงธรรมเป็นอย่างดีไม่ได้ อนุเคราะห์ สงเคราะห์ ให้การช่วยเหลือชาวบ้านด้วยวัตถุแล้ว พุทธศาสนิกชนคงลดน้อยไปตามกาลสมัยที่เร่งรีบ ฉะนั้น การสงเคราะห์ด้วยอามิส จึงส่งผลให้ผู้ปฏิบัติตามอัมมัตถ์และอัมมใจ ในขณะเดียวกัน และขจัดความเห็นแก่ตัวลงไปได้เพราะรู้จักบริหารตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ในความเป็นผู้นำที่ควรยกย่องสรรเสริญ ส่วนมูลค่าราคาที่ท่านสงเคราะห์แก่สังคมต่างๆ นั้น เป็นจำนวนมากกว่า ๒๐ ล้านบาท ซึ่งเทียบกับการทุ่มเทให้แก่งานไม่ได้เลย

^{๑๔}สัมภาษณ์ นายณัฐพล วงศ์อ้าย, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ ,๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๕}สัมภาษณ์ พระเทพสิงหราชจารย์, รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ,๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๔.๒ ด้านจิตใจ

การพัฒนาทางด้านจิตใจ หมายถึง การพัฒนาทางนามธรรม เช่น การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่ศาสนิกชนในท้องถิ่น รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่วัดควรจะเป็นศูนย์กลางจัดขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกต่อชุมชนหมู่บ้านนั้นๆ การพัฒนาทางด้านนี้ ควรจะได้นำหน้าหรือพัฒนาควบคู่ไปกับการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางด้านวัตถุหรือรูปธรรม ตัวอย่างที่วัดควรจัดเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน คือ (๑) การจัดให้มีการทำบุญสมทานศีล และฟังพระธรรมเทศนาทุกวันธรรมสวนะ และวันสำคัญทางศาสนา (๒) การจัดงานเพื่อรำลึกถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันตรุษ วันสารท วันสงกรานต์ วันลอยกระทง ฯลฯ การนี้จะจัดให้มีการละเล่นพื้นเมือง สนทนาธรรม บรรยายธรรม ฟังปาฐกถาจัดนิทรรศการ เป็นต้น งานก็จะมีความหมายและความสำคัญมากขึ้น (๓) การส่งเสริมให้ลูกหลานในชุมชนหรือในตำบลนั้นได้บรรพชา อุปสมบท เพื่อศึกษา และปฏิบัติตามพระธรรมวินัย (๔)การจัดให้มีการสอนพระปริยัติธรรมภายในวัด และส่งเสริม ให้พระสงฆ์ในวัดได้ศึกษาหาความรู้ในสาขาวิชาการต่างๆ อย่างกว้างขวาง (๕) การจัดตั้งหน่วยพุทธมามกะผู้เยาว์ ให้เรียนพระพุทธศาสนาวินัย หรือจัดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนและประชาชนภายในวัด (๖) การจัดสอนและอบรมกรรมฐาน ทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน แก่ประชาชน นักเรียน นักศึกษา ผู้ที่ปรารถนาจะเข้าวัดเพื่อสงบจิตสงบใจ^{๑๖}

๔.๒.๑ การเผยแผ่

การเผยแผ่พุทธธรรมไปสู่พุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน มีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอย่างมากในทุกๆ ด้าน เพราะหากพระสงฆ์ไม่ปรับกลยุทธ์แล้ว ประชาชนที่มุ่งการทำมาหาเลี้ยงชีพ ก็จะไม่เห็นทางจากวัดและทำให้เกิดวิกฤตอย่างหนึ่ง คือ คนไม่เข้าวัด ไม่สนใจต่อกิจกรรมต่างๆ ที่พระสงฆ์จัดขึ้นในแต่ละเทศกาล ฉะนั้น พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ จึงได้ปรับกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมแก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาชนในหลายประการต่อไปนี้^{๑๗}

ก. การจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา

เพื่อให้การพัฒนาบริเวณสถานที่ และเสนาสนะของวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาคณะพัฒนา วัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน และการเผยแผ่ข่าวสารข้อมูล ให้เกิดเจตคติที่ดีแก่ประชาชน จึงมีแนวทางการปฏิบัติ ประกอบด้วย^{๑๘}

^{๑๖}สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐสีลาภรณ์, เจ้าคณะตำบลป่าแดด , ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๗}สัมภาษณ์ พระครูวิมลญาณประยุต ดร., ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๘}สัมภาษณ์ นางพัชรินทร์ แก้วใส, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ , ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

- (๑) ด้านบริเวณและอาคารสถานที่ จัดรูปแบบ คือ วัดที่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชน
- (๒) จัดวัดให้มีบริเวณร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบ และมีสภาพเป็นอุทยานหรือสวนป่าที่มีความร่มรื่น และเป็นธรรมชาติให้มากที่สุด เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียน นิสิตนักศึกษาและประชาชนได้เข้ามาพักผ่อน พร้อมทั้งศึกษาหาความรู้
- (๓) จัดวางผังวัดที่เป็นสัดส่วนโดยแบ่งเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตฌาปนกิจสงเคราะห์ให้เป็นระเบียบ
- (๔) จัดให้มีแหล่งน้ำสระน้ำไว้บริการแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน
- (๕) จัดให้มีหอกระจายข่าว เพื่อสอดแทรกความรู้และบริการข่าวสารต่างๆ ให้แก่ชุมชน
- (๖) จัดทำพิพิธภัณฑ์สถาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางศิลปกรรม จัดแสดงโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นการสนับสนุนวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- (๗) จัดทำธรรมสถานหรือสวนธรรม เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรมศีลธรรมจริยธรรมให้แก่ประชาชนและคนในท้องถิ่นนั้น^{๑๙}

ข. ด้านกิจกรรม

เป็นแหล่งให้ความรู้ไม่จำกัดเพศและวัย รวมทั้งให้ความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม มี ๒ ลักษณะ คือ ทางอ้อมและทางตรง กล่าวคือ

ทางอ้อม ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนแบบไม่มีครูผู้สอน สามารถศึกษาเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจากสิ่งแวดล้อมหรือสื่อต่างๆ ที่สัมผัสได้ มีเนื้อหาสาระที่อยู่ในความสนใจและเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างละเอียด เป็นขั้นตอน หมวดหมู่ สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วเข้าใจง่าย^{๒๐} ตัวอย่างเช่น

- (๑) การจัดนิทรรศการ การจัดต้นไม้พุทได้ โดยเขียนคติธรรม หรือคติพจน์และการจัดสวนสมุนไพร โดยบอกสรรพคุณของต้นไม้ไว้ สถานที่คือ สวนลานธรรมของวัดเจ็ดยอด ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
- (๒) การบรรยายภาพเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนัง โดยอาจจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ วรรณคดี พุทธประวัติ มหาชาติชาดก หรือตำรายาต่างๆ

^{๑๙}สัมภาษณ์ นายอุบลพันธ์ ชันผณี, ผอ.สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่, ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๐}สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก), เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ , ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

(๓) จัดทำพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุ และของเก่าแก่ต่างๆควรเขียนชื่อสิ่งของพร้อมทั้งคำบรรยายประวัติความเป็นมา และคุณประโยชน์ของสิ่งนั้นๆสถานที่ คือ วัดเจ็ดยอด ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

(๔) จัดทำเอกสารเกี่ยวกับธรรมะ หรือเทพธรรมะ ซีดีรอม วีดีโอเทพธรรมะเพื่อเผยแพร่แก่เด็กนักเรียนและประชาชน เป็นต้น สถานที่คือ วัดเจ็ดยอด ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ทางตรง ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนให้มีครูหรือวิทยากรบรรยาย^{๒๑} เช่น

(๑) จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ธรรมศึกษา ภาษาบาลี และพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สถานที่คือ วัดเจ็ดยอด ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

(๒) จัดตั้งศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ศูนย์อบรมเด็กด้อยโอกาสในวัด เช่น โรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองเชียงใหม่

(๓) จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์ฝึกอบรมทางศิลปกรรมเพื่อเสริมการประกอบอาชีพประจำวัน การฝึกสอนและสาธิตวิชาชีพสาขาต่างๆ จัดอบรมเกี่ยวกับงานพื้นบ้าน การเตรียมอาหาร ที่ถูกวิธี การทำนาทำสวน การสาธารณสุขมูลฐาน การให้ความรู้ทางกฎหมายพร้อมทั้งตอบปัญหาให้แก่ชาวบ้านเป็นครั้งคราว การจัดสอนและอบรมกรรมฐาน ฝึกการทำสมาธิเพื่ออบรมจิตใจ เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดเจ็ดยอด

(๓) ขั้นตอนการจัดอุทยานการศึกษาเพื่อการเผยแผ่ในวัด

การเตรียมการ / การวางแผน สำนวญความพร้อมของสถานที่และสิ่งที่มีอยู่สำรวญความพร้อมของชุมชน สร้างความเข้าใจกับชุมชน และวางแผนร่วมกัน สำนวญแหล่งวิทยากรชุมชน และแหล่งบริการด้านต่างๆ เช่น เนื้อหาวิชา ผู้รู้ ในท้องถิ่น ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ให้มีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้^{๒๒}

๔.๒.๒ การปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์ในฐานะเจ้าคณะจังหวัดของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ส่งผลให้การปกครองส่งผลดีถึงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนสรุปได้ดังนี้

มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสม มีความกระตือรือร้น และเอาใจใส่ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นตนเองและกล้าตัดสินใจ มีความซื่อสัตย์และมีคุณธรรมประจำใจ รู้หลัก

^{๒๑}สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) , เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ,๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒}สัมภาษณ์ นายสมบัติ ปินยศ, เจ้าหน้าที่วัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง , ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

หรือแนวทางของการพัฒนามีแนวทางการปกครองแบบธรรมาธิปไตย มีความเสียสละมีการเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของผู้ใต้ปกครอง และเคร่งครัดในวินัยสงฆ์เคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง อนึ่ง การพัฒนาด้านจิตใจ หมายถึง การสร้างความรู้สึกรู้สึกและความคิดที่ดีให้แก่ชุมชนโดยไม่สร้างความทุกข์แก่ผู้อื่นไม่เห็นแก่ตัว ไม่ก่อความเบียดเบียน ไม่ทำร้ายตัวเองและผู้อื่นอาศัยอยู่กับสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา ความเมตตา อุดม อุดม และเอื้ออาทรต่อกัน

จากการศึกษาค้นคว้า พบว่า พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ มีบทบาทภาวะผู้นำด้านจิตใจต่อพระสงฆ์และประชาชนในเขตพื้นที่ปกครอง สรุปผลศึกษาได้ว่า ท่านได้จัดกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ประกอบไปด้วย การเริ่มพัฒนาจากกลุ่มคนส่วนน้อยไปสู่กลุ่มคนส่วนมาก โดยเริ่มต้นที่ตัวเองก่อน จากนั้นจึงเริ่มพัฒนาคนอื่น การพัฒนาโดยการฝึกอบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์ และสุภาษิตต่างๆ การกระตุ้นชี้แนะตามโอกาสอันควร การอบรมแก่ประชาชน การฝึกสมาธิ และฝึกปฏิบัติธรรม การสวดมนต์ รักษาศีล อบรมให้ประพฤติดีและปฏิบัติชอบ การแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระ การบรรยายธรรมะ การแสดงพระธรรมเทศนา การใช้นโยบายและมาตรการให้ลด ละ เลิกอบายมุข ได้แนะนำและชักชวนให้ลดละ เลิกอบายมุขตามโอกาสอันควร การพัฒนาโดยการฝึกอบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์ และสุภาษิตต่างๆ

๔.๓ ด้านสังคม

พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ มีบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคมซึ่งหมายถึงว่าท่านเป็นผู้นำในการสร้างความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องในกระแสชีวิตทั้งทางจิตและทางร่างกาย โดยทำหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง เพื่อรักษาความปกติสุขในการอยู่ร่วมกัน ยึดถือหลักธรรม แนวคิด แนวปฏิบัติสำหรับการทำหน้าที่ในสังคม ทั้งที่หลักธรรมทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการจัดการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ต่อไปนี้

๔.๓.๑ การศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา ว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” การจัดการศาสนศึกษา ดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ (๑) เพื่อพระสงฆ์รักษาตน และหมู่คณะ

(๒) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (๓) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา (๔) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา (๕) เพื่อรักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา (๖) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา (๗) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา (๘) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม (๙) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม^{๒๓}

อำนาจและหน้าที่ของพระสังฆาธิการด้านการศึกษา

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่าเป็นฐานะในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย^{๒๔} คือ

- (๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา
- (๒) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด
- (๓) ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย ดังนั้น จากบทบาท

หน้าที่ของเจ้าอาวาสในการเป็นธุระเรื่องการศาสนศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดที่กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้คือ การศึกษา การเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของการศึกษานั้น เป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของพระสงฆ์ คือการมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างเด็กและเยาวชน ให้ได้พุทธศาสนิกชน ที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังสำคัญของศาสนาอีกประการหนึ่ง ก็คือ การไปสอนวิชาศีลธรรม ตามโรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาท ในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี จะทำให้เยาวชน และคนในสังคมเห็นความสำคัญของวัด และพระสงฆ์ ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะประสบผลหรือไม่ประการใด ขึ้นกับเจ้าสำนักเรียน และหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครูอาจารย์ ผู้บริหารการศาสนศึกษา ที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนา และคณะสงฆ์การจัดการศาสนศึกษานั้น ด้านที่ประสบปัญหามาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและ

^{๒๓}พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์) , วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

^{๒๔}พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต,(กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒-๔๓.

นักเรียนและอุปสรรคอื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษา ให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลัก และสำคัญยิ่งของพระสงฆ์ในการจัดการศาสนศึกษาของสงฆ์เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ซึ่งมีตำแหน่งเรียกว่า เจ้าสำนักเรียน การจัดการเรียนการสอนและการบริหารสำนักเรียน วัด และท้องถิ่นดำเนินการเองโดยคณะกรรมการการศึกษาคณะสงฆ์ไม่ได้เข้าไปดูแล และไม่มีกฎระเบียบว่าด้วยการบริหารสำนักเรียน การจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องของแต่ละวัดที่ดำเนินการเอง วัดใดที่มี เจ้าอาวาสเอาใจใส่เป็นกิจธุระ ด้านการเรียนการสอนของวัดนั้นก็จะเป็นไปด้วยดี ส่วนวัดที่เจ้าอาวาสไม่ให้ความสนใจก็ปล่อยให้ไปไปตามยถากรรม ทำให้ในท้องถิ่นห่างไกลจากตัวเมืองหรือชนบท บางพื้นที่ไม่มีการเรียนการสอน การศึกษาของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ปรากฏเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ หรือเมืองหลวงเท่านั้น ทุกวันนี้ กล่าวได้ว่า พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาตามยถากรรม กล่าวคือ ต้องชวนขวนขวายศึกษาเอง ขณะที่หลักสูตรการศึกษาก็ล้าหลังขาดการพัฒนาทั้งเนื้อหา วิธีการเรียน การสอน และอุปกรณ์^{๒๕}

๔.๓.๒ การศึกษาสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ของหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจุนเจือกิจการของรัฐ หรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณะประโยชน์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจุนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปการให้การสงเคราะห์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันทางสังคม โดยถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งที่จะพึงปฏิบัติต่อกันด้วย ความเกื้อกูลเป็นการพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังที่ปรากฏในพุทธการสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัส ถึงการพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ว่า ”ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลายข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุดพร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และ

^{๒๕}พระไพศาล วิสาโล, พระธรรมปิฎก กับอนาคตของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนวัฒนธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๑.

คฤหบดีทั้งหลายภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการสลดโสมะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการดังกล่าวนี้”^{๒๖}

นอกจากนั้นแล้ว ในการบริหารจัดการด้านการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ จึงเกิดจากหน้าที่และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ที่ต้องอาศัยปัจจัยสี่ของชาวบ้าน ถวาย และว่าโดยสภาวะและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณะธรรมและโดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ โดยมีจุดเน้น ที่การให้การสงเคราะห์ทางด้านหลักธรรม หรือทางด้านจิตใจเป็นหลัก

ดังปรากฏในสังคาลกสูตรที่พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงหน้าที่ของสมณพราหมณ์ ที่จะต้องให้การอนุเคราะห์แก่กุลบุตรผู้มีอุปการะคุณแก่ตน ด้วยหน้าที่ ๖ ประการ (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี (๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม (๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง (๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง (๖) บอกทางสวรรค์ให้ทั้งนี้^{๒๗}

บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยที่ได้กล่าวมานี้ เป็นที่รับทราบกันมาโดยตลอด จนเมื่อความเจริญในรูปแบบที่เป็นอารยธรรมของตะวันตก ได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทย ในรอบ ๑๐๐ ปีมานี้ จึงทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์สูญหายไป โดยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสังคมเมืองหลวงก่อนและค่อยขยายไปสู่ต่างจังหวัด ทำให้พระสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบในการสงเคราะห์แก่ประชาชนในรูปแบบที่แตกต่างออกไปในปัจจุบันการสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ที่กำหนดเป็นระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘โดยมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดี และเพื่อการนี้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ในการออกข้อบังคับ วางระเบียบออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ (มาตรา ๑๕ ตรี) สำหรับผู้ทำหน้าที่ในการจัดสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมากคือ วัดและเจ้าอาวาส เพราะมีบทบาทปฏิบัติเกี่ยวกับหน้าที่ของเจ้าอาวาส (มาตรา ๓๗) ไว้ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่ จัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี (๑) และเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ (๒) พร้อมกับให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล (๓) ซึ่งงานลักษณะนี้เป็น งานด้านการสงเคราะห์นั่นเอง

^{๒๖} พ.อติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖ - ๔๘๗.

^{๒๗} พ.ป.า. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

ก. ลักษณะการจัดสาธารณสงเคราะห์ ในปัจจุบันมี ๔ ประการ ดังนี้

๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเอง ซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน หรือการตั้งมูลนิธิมุ่งเอากิจการที่ทำเอง หรือโครงการที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือชั่วคราว

๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการและการนั้นเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการที่ดำเนินการเอง

๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือสถานที่ อันเป็นของสาธารณประโยชน์

๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น เวลามีอุทกภัยหรือภัยพิบัติ มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำและชั่วคราว

๒) อำนาจและหน้าที่ของพระสังฆาธิการด้านสาธารณสงเคราะห์

ด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่ คือ เป็นการทำงานร่วมกัน ในรูปของคณะกรรมการ จึงทำให้งานที่ได้รับมอบหมายนั้น เป็นไปค่อยข้างช้าและอาจจะไม่ทันต่อ การใช้งานได้ โดยคณะสงฆ์เป็นแต่เพียงผู้คอยสนับสนุนหากมีปัญหาในเรื่องใดๆ เกิดขึ้นมาทั้งนี้ การก่อสร้างเน้นประโยชน์ต่อสาธารณชนมากกว่าวัดหรือคณะสงฆ์จะไปใช้สอย ฉะนั้น การก่อสร้าง สิ่งเหล่านี้ จึงมีไม่มากนักเหมือนกับถาวรวัตถุเพราะเป็นเรื่องที่จำเป็นจริงๆ และไม่ขัดแต่ระเบียบ กติกา ข้อบังคับต่างๆ ของมหาเถรสมาคม และคณะสงฆ์สามารถที่จะดำเนินการได้^{๒๘}

จากการศึกษา พบว่า พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้มืบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคมต่อพระสงฆ์และสามเณร ประชาชน ในเขตปกครองดังกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ที่ท่านให้การสนับสนุนโดยให้มีการตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน คอยดูแลความสงบ ความสามัคคีในหมู่บ้าน/ชุมชน ให้ข้อเสนอแนะการทำงานกับคณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน ร่วมประชุมปรึกษากับคณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน ประสานความร่วมมือเมื่อเกิดกรณีพิพาทระหว่าง

^{๒๘}สัมภาษณ์ นายอุบลพันธ์ ชันผณี, ผอ.สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ ,๒ กรกฎาคม

พระสงฆ์กับชาวบ้าน ช่วยประนีประนอมปัญหาความขัดแย้ง^{๒๙} จัดวัดเป็นศูนย์กลางการประชุม และประสานงาน ปลุกจิตสำนึกสาธารณะแก่ประชาชนและการกระตุ้นเตือนจิตใจพุทธศาสนิกชน ให้หาญทำความดีทุกอย่าง การรู้จักรักษาความดีของตนเองไว้การรักษาเกียรติยศและชื่อเสียง การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม การตื่นตัวต่อการทำงาน และการช่วยกันทำความดี เมื่อมีกิจการคณะสงฆ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ก็พร้อมใจกันปฏิบัติ เช่น การลงอุโบสถสามัคคี ในเทศกาลเข้าพรรษา การทอดถวายเทียนจำนำพรรษาการประชุมใหญ่ของคณะสงฆ์ประจำปี ตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอ ซึ่งเป็นผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนั้น ท่านยังมีภาวะผู้นำทางสังคมในการช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาวบ้านกับส่วนราชการและชาวบ้านกับชาวบ้าน ช่วยจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ จัดตั้งคณะกรรมการดูแลความสงบเรียบร้อย ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านตามที่ร้องขอ ช่วยกัน สร้างความสามัคคีในชุมชน ช่วยรักษาความสงบสุขในชุมชน อบรมให้รักษาศีลห้า อบรมให้อยู่ร่วมกันโดยสันติ อบรมให้เป็นคนดีของสังคม ให้ความมีชื่อเสียงต่อตนเองและผู้อื่น ให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และสอนให้รู้จักประกอบอาชีพสุจริตเว้นการงานมิชอบหรือการทุจริต^{๓๐}

๔.๔ บทสรุป

จากการศึกษาพบว่า พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก)เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้มียุทธศาสตร์ภาวะผู้นำคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจังหวัดเชียงใหม่ ใน ๓ ด้านหลักๆด้วยกัน คือ ด้านวัตถุ ด้านจิตใจและด้านสังคม

๑) ในด้านวัตถุ พบว่า พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก)เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้มียุทธศาสตร์ภาวะผู้นำด้านวัตถุ โดยท่านได้ช่วยเหลือสงเคราะห์แก่วัดต่างๆ ในเขตปกครองตลอดจนพระภิกษุ สามเณรและประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนในด้านปัจจัย ๔ กล่าวคือ ท่านได้ช่วยเหลือด้านอาหาร เสื้อผ้า/จีวร ที่อยู่อาศัยเสนาสนะ และยารักษาโรคเท่าที่กำลังของพระสงฆ์รูปหนึ่งพึงปฏิบัติต่อพุทธบริษัทด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ บรรเทาความทุกข์ทางกาย เช่น ร้อน หนาว หิว กระหาย เป็นต้น แก่ผู้ไปขอความช่วยเหลือท่าน แต่ทั้งนี้การช่วยเหลือด้วยยารักษาหรือวัตถุต่างๆ ไม่อาจจะสงเคราะห์ได้ทั่วถึงไม่ เนื่องจาก วัดและประชาชนมีจำนวนมาก ฉะนั้น ท่านจึงสงเคราะห์เต็มกำลังความสามารถและเป็นแบบอย่างในฐานะผู้นำที่ดีต่อบุคคลอื่น

^{๒๙}สัมภาษณ์ พระครูโกศลธรรมวิจิตร, เจ้าคณะอำเภอสันทราย ,๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๓๐}สัมภาษณ์ พระครูสุจิตบุญญาภรณ์, รก.เจ้าคณะอำเภอสารภี , ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๒) ในด้านจิตใจ พบว่า พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนดีโก)เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำ ด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมอันดีงามไปสู่พุทธศาสนิกชนที่เข้าไปฟังธรรมหรือแสวงหาทางพ้นทุกข์ในวัด โดยท่านได้จัดอบรม แสดงธรรม บรรยายธรรม แจกเอกสาร แจกแผ่นบันทึกเสียงเทศน์ เป็นต้น ไปสู่วัดต่างๆ เพื่อนำไปแสดง แก่ประชาชนและให้ประชาชนเข้าถึงหลักพุทธธรรมคำสอนให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นก็ยังได้ จัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ อันเป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนมีกิจกรรมร่วมกันและรู้จักคุณค่า ในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุข ปราศจากการเบียดเบียนหรือประทุษร้ายต่อคนอื่น รู้จักเข้าวัดฟังธรรม จำศีล

๓) ในด้านสังคม พบว่า พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนดีโก)เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคม กล่าวคือ (๑) ในฝ่ายคณะสงฆ์ ท่านได้ประชุมปรึกษาหารือ กับคณะสงฆ์อยู่เนืองๆ เช่น การลงอุโบสถสามัคคีร่วมกัน เป็นต้น (๒) ในฝ่ายคฤหัสถ์ ท่านได้ให้คำปรึกษาในฐานะของพระสงฆ์ที่เป็นหมอรักษาโรคทางใจและประสานความร่วมมือจากทุกภาคแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างองค์กรสงฆ์กับบุคคลหรือระหว่างบุคคลด้วยกันเองได้ดี เป็นต้น จึงทำให้เรื่องราวหรืออิทธิฤทธิ์ต่างๆ ในพื้นที่สงบลงด้วยดีและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง